

ЖИТТЄВА ПЕРСПЕКТИВА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ЯК ЧИННИК ЇХНЬОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мась Н. М. кандидат психологічних наук, доцент,
Військовий інститут КНУ ім. Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0003-3940-3985>

Якимчук І. П. кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0002-4627-2066>

У більшості студентів психологічна готовність до професійної діяльності тільки активно формується. Виявлено такі особливості життєвої перспективи студентів: переважна орієнтація на проживання сьогодення та своє майбутнє, середній рівень структурованості життєвих планів і темпоральності життєвої перспективи, позитивне або нейтральне ставлення до власного майбутнього, середній рівень осмисленості життєвої перспективи та особистісного проектування.

Ключові слова: готовність до професійної діяльності; структурованість життєвих планів; життєва перспектива; особистісне проектування; ставлення до власного майбутнього.

Вступ. Актуальність дослідження проблеми психологічної готовності до професійної діяльності зумовлена реформами освітньої системи, потребами та завданнями системи освіти, пріоритетними напрямками економічної та соціальної політики держави. Вимоги сучасного суспільства, спрямовані на духовне оздоровлення та особистісне зростання молодого покоління, відображають необхідність у підготовці педагогів як однієї із найважливіших ланок цілісної системи освіти. Крім того, на сьогодні виявляється стійка тенденція у реалізації організаціями міжвідомчих моделей надання освітніх послуг, психолого-педагогічного супроводу та надання психолого-педагогічної допомоги. Ця обставина має принципове значення для підвищення якості роботи фахівців педагогічного профілю, оскільки психолого-педагогічний супровід освітнього процесу, по суті, являє собою міжвідомчу та міждисциплінарну взаємодію, тобто є командною роботою. Що, своєю чергою, ставить перед установами освіти завдання формування у майбутніх педагогів психологічної готовності до професійної діяльності, що містить професійну культуру, творчу активність, самостійність і високу відповідальність за результати праці, а також виховання потреби у постійному оновленні отриманих знань.

Психологічна готовність, будучи інтегративним феноменом, нерозривно пов'язана з успішністю особистості в професійній самореалізації, з її психологічним і професійним благополуччям. Одним із чинників, що впливають на розвиток

психологічної готовності до професійної діяльності, є сформованість життєвої перспективи особистості. Життєва перспектива містить сукупність умов життєдіяльності та певних обставин, які створюють для особистості можливість реалізації оптимальної траєкторії її життєвого просування (Буковська, 2015). Тому вивчення особливостей життєвої перспективи особистості є особливо актуальним у період її інтенсивного професійного становлення (Гаркуша, 2017). Між тим, незважаючи на різноманітність та багатоаспектність підходів до дослідження готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності психологічна готовність студентів до професійної діяльності у системі освіти - як складний психічний феномен у сучасній психології ще потребує додаткових наукових розвідок.

Метою дослідження є вивчення характеру зв'язку між життєвою перспективою особистості студентів і психологічною готовністю до професійної діяльності педагога.

Теоретичне підґрунтя. Аналіз літератури показав, що у сучасних підходах до осмислення психологічної готовності немає єдиного погляду на зміст цього поняття та на його структуру. У сучасних дослідженнях вивчаються умови розвитку психологічної готовності до професійної діяльності педагога, серед яких виокремлюють низку чинників: внутрішні умови, що є основою процесу розвитку особистості майбутніх фахівців, зумовлені сукупністю стійких мотивів, інтерактивним досвідом, спрямованістю особистості, розвитком емоційної сфери, рівнем

осмисленості життя. Виникає необхідність у проведенні нових досліджень, що дозволяють показати роль життєвої перспективи особистості у розвитку компонентів психологічної готовності студентів до професійної діяльності.

Методи дослідження: емпіричні (тести), математико-статистичні.

Результати та обговорення. Відповідно до теоретичних підходів було визначено структуру психологічної готовності студентів до професійної діяльності: мотиваційний компонент, що містить мотиви професійної діяльності; когнітивний компонент, який являє собою здатність до аналізу ситуації та пошуку способів розв'язання професійних завдань; емоційно-вольовий компонент як емоційне ставлення до професійної діяльності, а також рівень мобілізації сил для реалізації поставленого завдання; операційний компонент. Вибірку склали 80 студентів 3-4 курсів педагогічного коледжа, із них 56 юнки і 24 юнаки. Діагностичний інструментарій спрямований на вивчення окремих компонентів психологічної готовності до професійної діяльності, а також вивчення життєвої перспективи особистості студентів. За допомогою методики «Мотивація професійної діяльності» було визначено рівень розвитку мотиваційного компонента професійної готовності, у результаті чого було отримано дані про особливості та структуру мотиваційного комплексу особистості майбутніх педагогів.

За допомогою методики «Професійна готовність» виявлено особливості розвитку когнітивного компонента психологічної готовності (шкали «Автономність» та «Інформування»), емоційно-вольового компонента (шкала «Емоційне ставлення») та операційного компонента (шкали «Прийняття рішень» та «Планування»).

Структура життєвої перспективи особистості студентів вивчалась через просторово-часовий і смисловий компоненти. Критеріями просторово-часового компонента життєвої перспективи виступили

структурованість (що представляє певну організованість життєвих планів), послідовність етапів життєвого шляху і темпоральність (наскільки хронологічно глибоко людина уявляє власне майбутнє). Смисловий компонент життєвої перспективи особистості студентів вивчали за показниками: емоційна забарвленість, особистісне проектування й осмисленість.

Для діагностики структурованості, темпоральності, емоційної забарвленості у структурі життєвої перспективи особистості було використано «Методику мотиваційної індукції» (Ж.Нюттен, адаптація Д.Леонтьєва). Для вивчення осмисленості життєвої перспективи було використано «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Дж. Крамбо, Л.Махолік, адаптація Д.Леонтьєва). Під час опрацювання отриманих даних використовували методи кількісного та якісного аналізу: методи описової статистики, U-критерій Манна-Уїтні, множинний регресійний аналіз.

Результати вивчення мотиваційного компонента психологічної готовності студентів до професійної психологічної діяльності засвідчили, що для студентів, які брали участь у дослідженні, характерним є переважання внутрішньої мотивації професійної діяльності (ВМ) – 55%, а для 29% - зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ). 16% майбутніх педагогів демонструють домінування зовнішньої негативної мотивації професійної діяльності (ЗНМ).

Таким чином, для більшості студентів характерне домінування зовнішньої та внутрішньої позитивної мотивації професійної діяльності порівняно з внутрішньою негативною мотивацією. Такий мотиваційний комплекс є оптимальним з точки зору ефективності професійної діяльності.

Результати вивчення основних компонентів психологічної готовності студентів до професійної діяльності педагога подано у табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл вибірки за рівнем розвитку компонентів психологічної готовності до професійної діяльності (%)

Компоненти психологічної готовності	Шкали	Рівень розвитку		
		Низький	Середній	Високий
Когнітивний	Автономність	10	39	51
	Інформованість	14	72	14
Емоційно-вольовий	Емоційне ставлення	15	40	45
Операційний	Прийняття рішення	18	52	30
	Планування	12	55	33

На основі отриманих даних виокремили групи респондентів залежно від загального рівня розвитку психологічної готовності до професійної діяльності педагога. Першу групу склали студенти із високим рівнем психологічної готовності (28%). Друга група характеризується середнім рівнем психологічної готовності (53%). І третя група студентів (19%) - низьким рівнем розвитку психологічної готовності до професійної діяльності педагога. Для студентів із високим рівнем психологічної готовності характерним є домінування внутрішньої мотивації професійної діяльності. Вони мають достатньо повні та змістовні уявлення про майбутню професію, про те, як співвідносяться їхні особистісні особливості та здібності з вимогами обраної професії. Ці студенти прагнуть реалізувати здобуті знання та навички у практичній діяльності. Студентів, що мають середній рівень психологічної готовності до професійної діяльності вирізняє домінування зовнішньої позитивної мотивації професійної діяльності, загальний позитивний настрій щодо обраної професії та власної професійної діяльності. У респондентів із низьким рівнем психологічної готовності домінує зовнішня негативна мотивація професійної діяльності. Студенти цієї групи мають слабке уявлення про власні особистісні особливості, не впевнені у правильності професійного вибору та у власних силах, їм складно уявити своє майбутнє не лише у професійній діяльності, а й у житті загалом.

Аналізуючи дані, отримані під час вивчення структурних компонентів психологічної готовності студентів до професійної діяльності педагога, важливо зазначити, що у більшості студентів психологічна готовність до професійної діяльності тільки активно формується, про що свідчить неузгодженість у розвитку мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового та операційного компонентів. При цьому мотиваційний компонент випереджає у розвитку інші компоненти психологічної готовності до професійної діяльності. Багато сучасних дослідників дотримуються т. з., що мотиваційний компонент має вирішальне значення у формуванні психологічної готовності, тому що без смислу і мотивів не може бути повною мірою здійснена професійна діяльність.

Результати вивчення особливостей і показників життєвої перспективи особистості студентів свідчать, що більшість респондентів

орієнтовані на сьогоднішнє і найближче майбутнє. Це, вочевидь, пов'язано з віковими особливостями респондентів, з їхнім невеликим життєвим досвідом і з тим, що основні свої досягнення й успіхи вони пов'язують із тим, що буде попереду. Життєві плани студентів ще недостатньо структуровані, їх вирізняє середній рівень темпоральності.

У дослідженні було виявлено достатньо велику групу студентів (39%) із нечіткими, розмитими планами на майбутнє. Майбутнє для цих студентів загалом забарвлене негативно. Такі студенти наголошують на недостатності власних сил і ресурсів у плані контролю та управління власним життям. 88% студентів мають середній рівень осмисленості життєвої перспективи та особистісного проектування. Про осмисленість життєвої перспективи свідчить наявність смислів у реальному повсякденному житті, що дозволяє майбутнім педагогам усвідомлювати свої схильності та інтереси та розвиватися у тій професійній сфері, яка відповідає їхнім уявленням і ціннісним орієнтаціям, а також отримувати від цього задоволення. Студенти із низьким рівнем осмисленості демонструють недостатню зорієнтованість у власних знаннях і навичках, у тих можливостях, що їх надає їм обрана професія, невизначене, а часто і негативне ставлення до професійних ситуацій.

Особистісне проектування пов'язане з екстернальним локусом контролю. Студенти із низьким рівнем особистісного проектування не орієнтовані на одержання задоволення від процесу та результату роботи, мають низький рівень мотивації під час досягнення професійних цілей і прагнуть переважно до уникнення неприємностей в процесі професійної діяльності. Усе вищенаведене вказує на актуальність спеціально організованої психологічної роботи із цими студентами, завданнями якої мають стати розвиток здатності до цілепокладання, навчання навичок планування та досягнення поставлених цілей, розвиток мотивації досягнення професійних цілей, формування позитивного ставлення до майбутнього, виявлення ресурсів для подолання перешкод на шляху професійної самореалізації та ін.

За допомогою статистичного U-критерію Манна-Уїтні було виявлено значущі відмінності у ступені вираженості компонентів життєвої перспективи студентів із високим і низьким рівнями психологічної готовності до професійної діяльності педагога. У результаті виявлено достовірні відмінності у показниках структурованості ($U_{\text{emp}}=72,0$; $p \leq 0,001$),

Питання психології

темпоральності ($U_{emp}=94,5$; $p \leq 0,009$), емоційної забарвленості ($U_{emp}=118,0$; $p \leq 0,048$), особистісного проектування ($U_{emp}=63,5$; $p \leq 0,001$), осмисленості ($U_{emp}=31,5$; $p \leq 0,000$) життєвої перспективи особистості студентів.

Для визначення характеру зв'язку між життєвою перспективою особистості та рівнем психологічної готовності студентів до психолого-педагогічної діяльності було застосовано метод множинного регресійного аналізу, результати якого наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Ступінь впливу показників життєвої перспективи особистості на компоненти психологічної готовності до професійної діяльності

Показники життєвої перспективи особистості	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Рівень значущості p
	β	Стан. ошибка	β		
1. Модель «Рівень психологічної готовності до ПД»					
Структурованість	0,886	0,632	0,206	1,404	0,166
Темпоральність	-0,532	0,818	-0,0901	-0,647	0,518
Емоційна забарвленість	-0,917	0,625	-0,166	-1,471	0,147
Осмисленість	0,134	0,046	0,638	2,991	0,004**
Особистісне проєцирування	-0,067	0,118	-0,121	-0,575	0,567
2. Модель «Мотиваційний компонент психологічної готовності до ПД»					
Структурованість	0,030	0,556	0,037	0,208	0,838
Темпоральність	0,026	0,148	0,020	0,128	0,897
Емоційна забарвленість	0,031	0,191	0,026	0,208	0,835
Осмисленість	0,029	0,011	0,667	2,667	0,009**
Особистісне проєцирування	0,066	0,027	0,581	2,337	0,023*
3. Модель «Когнітивний компонент психологічної готовності до ПД»					
Структурованість	0,611	0,573	0,172	1,067	0,291
Темпоральність	-0,636	0,744	-0,128	-0,857	0,395
Емоційна забарвленість	-0,438	0,565	-0,095	-0,778	0,442
Осмисленість	0,081	0,041	0,467	2,025	0,046*
Особистісне проєцирування	-0,011	0,109	-0,027	-0,111	0,913
4. Модель «Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності до ПД»					
Структурованість	0,303	0,821	0,057	0,371	0,712
Темпоральність	-0,32	1,063	-0,048	-0,312	0,756
Емоційна забарвленість	-0,574	0,812	-0,88	-0,708	0,482
Осмисленість	0,137	0,059	0,555	2,383	0,021*
Особистісне проєцирування	-0,082	0,156	-0,118	-0,516	0,609
5. Модель «Операційний компонент психологічної готовності до ПД»					
Структурованість	1,318	0,619	0,348	2,136	0,037*
Темпоральність	-0,812	0,801	-0,156	-1,016	0,312
Емоційна забарвленість	1,476	0,611	0,297	2,421	0,019*
Осмисленість	0,046	0,043	0,246	1,045	0,301
Осмислене проєцирування	0,031	0,115	0,066	0,276	0,781

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$.

У результаті проведеного множинного регресійного аналізу було отримано п'ять регресійних моделей: «Рівень психологічної готовності до професійної діяльності», «Мотиваційний компонент психологічної готовності до професійної діяльності», «Когнітивний компонент психологічної готовності до професійної діяльності», «Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності до професійної діяльності», «Операційний компонент психологічної готовності до професійної діяльності».

Під час аналізу регресійної моделі «Рівень психологічної готовності до професійної діяльності» виявлено значущий зв'язок між

осмисленістю життєвої перспективи та рівнем психологічної готовності студентів до діяльності педагога: що сильніше виражена усвідомленість життєвої перспективи, то успішніше для студентів відбуватиметься їхнє професійне становлення. Під час аналізу другої регресійної моделі було виокремлено два показники життєвої перспективи особистості студентів, що детермінують формування мотиваційного компонента психологічної готовності до професійної діяльності: осмисленість та особистісне проектування. Наявність смислів у реальному повсякденному житті, реалістичність планування майбутнього, а також здатність брати на себе

відповідальність і готовність розв'язувати проблеми, що виникають, сприяють формуванню оптимального мотиваційного комплексу у студентів. Множинний регресійний аналіз отриманих даних засвідчив, що такий показник життєвої перспективи особистості студентів, як осмисленість, є предиктором, який має прямий вплив на усі компоненти психологічної готовності до професійної діяльності, крім операційного.

На операційний компонент психологічної готовності до професійної діяльності статистично значущий вплив мають рівень структурованості життєвої перспективи особистості та її емоційне забарвлення. Студенти, для яких характерні організованість, послідовність життєвих планів і позитивне ставлення до власного майбутнього, вміють ухвалювати виважені рішення у професійних ситуаціях, прораховувати перспективи та потенційні професійні ризики, вони спроможні спланувати власний професійний шлях на найближчий час. Натомість респонденти, які не будують планів навіть на найближчу перспективу та негативно дивляться у майбутнє, вирізняються дефіцитом операціональних навичок, необхідних для ефективного виконання діяльності.

Висновки. У більшості студентів психологічна готовність до професійної діяльності лише активно формується, про що

свідчить неузгодженість у розвитку мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового та операційного компонентів. Виявлено такі особливості життєвої перспективи студентів: переважна орієнтація на проживання сьогодення та власне майбутнє, середній рівень структурованості життєвих планів і темпоральності життєвої перспективи, позитивне або нейтральне ставлення до власного майбутнього, середній рівень осмисленості життєвої перспективи та особистісного проектування. Виявлено зв'язок між життєвою перспективою особистості студентів та показниками їхньої психологічної готовності до професійної діяльності: осмисленість і структурованість життєвих планів та їхнє емоційне забарвлення, особистісне проектування є тими чинниками, що зумовлюють розвиток психологічної готовності до професійної діяльності загалом та розвиток її структурних компонентів. Прогностичний потенціал цього дослідження створює передумови для проведення досліджень з емпіричного вивчення динаміки психологічної готовності студентів до професійної діяльності та особливостей життєвої перспективи особистості на інших етапах професіоналізації. Також результати дослідження можуть бути застосовані в процесі професійної підготовки та у межах підвищення кваліфікації педагогів.

Список використаних джерел

1. Буковська О.О. (2015) Психологічний аналіз життєвої перспективи особистості у кризовий період. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. Вип. 126. С. 17-21. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2015_126_6
2. Гаркуша І.В. (2017) Життєва перспектива особистості: психологічний аспект. *Науковий вісник херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. Випуск 5. Том 1. С. 33-39.
3. Кухта М.П. (2018) Життєві перспективи особистості в структурі соціального потенціалу: проблемно-подієвий підхід. *Український соціум*. № 2 (65): 83–95.
4. Павленко О.В. Життєва перспектива та індивідуальний досвід як аспекти проблематики життєвого шляху особистості. *Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія»*. 2014. С. 28-33.
5. Підручна І.Б. (2011) Психологічний аналіз категорії життєвої перспективи особистості. *Психологічні перспективи*. Випуск 18. С. 204-212.

References

1. Bukovs'ka O.O. (2015) Psyhologichnyj analiz zhyttjevoi' perspektyvy osobystosti u kryzovyj period [Psychological analysis of a person's life perspective in a crisis period]. *Visnyk Chernigivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu. Serija: Psyhologichni nauky*. Vyp. 126. S. 17-21. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2015_126_6 (in Ukrainian)
2. Garkusha I.V. (2017) Zhyttjeva perspektyva osobystosti: psyhologichnyj aspekt [The life perspective of an individual: the psychological aspect]. *Naukovyj visnyk hersons'kogo derzhavnogo universytetu. Serija Psyhologichni nauky*. Vypusk 5. Tom 1. S. 33-39. (in Ukrainian)
3. Kuhta M.P. (2018) Zhyttjevi perspektyvy osobystosti v strukturi social'nogo potencialu: problemno-podijevyj pidhid [Life Prospects of an Individual in the Structure of Social Potential: Problem and Event Approach]. *Ukrain's'kyj socium*. №2(65). S. 83–95. (in Ukrainian)
4. Pavlenko O.V. (2014) Zhyttjeva perspektyva ta indyvidual'nyj dosvid jak aspekty problematyky zhyttjevogo shljahu osobystosti [Life perspective and individual experience as aspects of the problematics of

the individual's life path]. *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu. Serija «Psychologija»*. S. 28-33. (in Ukrainian)

5 Pidruchna I.B. (2011) *Psychologichnyj analiz kategorii' zhyttjevoi' perspektyvy osobystosti* [Psychological analysis of the category of life perspective of a personality]. *Psychologichni perspektyvy*. Vypusk 18. S. 204-212. (in Ukrainian)

Summary

LIFE PERSPECTIVE OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL COLLEGE AS A FACTOR OF THEIR PSYCHOLOGICAL READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Mas N. Candidate of Psychological Sciences,
Docent, Military Institute of Taras Shevchenko
National University of Kyiv

Yakymchuk I. Candidate of Psychology Sciences, Docent,
Associate Professor of the Department of Psychology,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Introduction. *Psychological readiness, being an integrative phenomenon, is inextricably linked to the success of an individual in professional self-realisation, with his/her psychological and professional well-being. One of the factors influencing the development of psychological readiness for professional activity is the formation of a person's life perspective.*

The purpose is to study the nature of the relationship between students' life perspective and psychological readiness for professional activity of a teacher.

Methods - empirical (tests), mathematical and statistical.

Originality. *The results of studying the features and indicators of students' life perspective show that most respondents are focused on the present and the near future. This is obviously due to the age characteristics of the respondents, their little life experience and the fact that they associate their main achievements and successes with what is to come. Students' life plans are not yet sufficiently structured, and they are characterised by an average level of temporality. A significant relationship has been found between the meaningfulness of life perspective and the level of students' psychological readiness for teaching: the more pronounced the awareness of life perspective, the more successful their professional development will be. Two indicators of students' life perspective that determine the formation of the motivational component of psychological readiness for professional activity have been allocated: meaningfulness and personal design. The presence of meanings in real everyday life, realistic planning of the future, as well as the ability to take responsibility and readiness to solve emerging problems contribute to the formation of an optimal motivational complex in students. Meaningfulness is a predictor that has a direct impact on all components of psychological readiness for professional activity, except for the operational one. The operational component of psychological readiness for professional activity is statistically significantly influenced by the level of structuredness of the personality's life perspective and its emotional colouring.*

Conclusion. *For most students, psychological readiness for professional activity is only actively formed, as evidenced by the inconsistency in the development of motivational, cognitive, emotional and volitional, and operational components. The following features of students' life prospects have been identified: a predominant focus on living in the present and their future, an average level of structured life plans and temporality of life prospects, a positive or neutral attitude towards their own future, an average level of meaningfulness of life prospects and personal design. The relationship between students' life perspective and indicators of their psychological readiness for professional activity has been revealed: meaningfulness and structuredness of life plans and their emotional colouring, personal projection are the factors that determine the development of psychological readiness for professional activity in general and the development of its structural components.*

Keywords: *readiness for professional activity; structured life plans; life perspective; personal design; attitude to one's own future.*

Концептуалізація – Мась Н. М.

Методологія – Якимчук І. П.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 02.02.24.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 29.02.24.

© 2024. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.